

ÚTI JELENTÉS

Az Európai Kriminológiai Társaság (ESC) éves konferenciáján és közgyűlésén való részvételtől, valamint előadás tartásáról

2010. szeptember 8. és 11. között részt vettem az Európai Kriminológiai Társaság éves konferenciáján a belgiumi Liège-ben, amelyet közel 650 küldött részvételével tartottak. A konferencián 7 plenáris előadás hangzott el, valamint 141 szekcióban tanácskoztak a résztvevők. Az Európai Kriminológiai Társaság jelenlévő tagjai között nagyrészt nyugat-európai (angol, német, skandináv, benelux) országok elméleti és gyakorlati szakemberei képviselték magukat, de jelen voltak amerikai, orosz, illetve közép- és dél-európai kriminológusok és büntetőjogászok is.

Intézeti kutatási témáimnak megfelelően jellemzően a korrupció és a szervezett bűnözés, valamint a büntetés-végrehajtás és börtönügy keretében megrendezett szekciók munkájában vettem részt. Ezen belül is ki kell emelni az ESC korrupció és szervezett bűnözéssel foglalkozó munkacsoportjának üléseit (EUROC), valamint a börtönügyi szekció ülését, ahol angol nyelven tartottam előadást „„Hosszú tartamú szabadságvesztés: a megtorlás vagy a társadalomvédelem szimbolikus eszköze” címmel.

A konferencia nyitó előadását Georges KELLENS professzor (Liège-i Egyetem) tartotta „Az emberi jogok megsértésének megelőzése büntetés-végrehajtási intézetekben” címmel. Az elismert előadó átfogóan és összefoglalóan mutatta be a fogvatartottak jogvédelmének nemzetközi jogi instrumentumait, köztük elsősorban az ENSZ és az Európa Tanács keretében megszületett nemzetközi egyezményeket, ajánlásokat, iránymutatásokat. A professzor kitért a nem jogi jellegű, megelőző mechanizmusok (pl.: Kínzás Elleni Bizottság, stb.) működésére és jelentőségére is.

Plenáris előadást tartott a konferencián David FARRINGTON a Cambridge-i Egyetem professzora is. Az úgynevezett fejlődési kriminológiai megközelítéshez tartozó Farrington az elkövetéshez vezető rizikófaktorok, illetve a bűnelkövetést gátló védőfaktorok (ún. „protective” és „promotive” faktorok) jelentőségét vizsgálta. A rizikófaktorok közé olyan tényezők tartoznak, amelyek a bűnelkövetés nagyobb valószínűségét „vetítik előre”. Az ún. „kedvező” faktorok pedig alacsony valószínűségű elkövetést jeleznek előre. A védő/protective-faktorok egy nagyobb rizikójú csoportba tartozó egyén vonatkozásában jelentenek olyan tényezőket, amelyek az alacsonyabb valószínűségű bűnelkövetést jelzik előre. Farrington több, nagy mintán elvégzett kutatás vezetője, illetve résztvevője volt. Ezek közül is kiemelkedik a Pittsburg Youth Study és a Cambridge Study. Az előbbi bemutatása során az előadó kitért arra, hogy több, hagyományosan rizikófaktorok tekintett tényező (például az iskolai eredménytelenség) vagy az édesanya életkora) inkább kedvező faktorként jelentkezett. A Cambridge Studyn keresztül olyan jellemzőket elemzett Farrington, amelyek magas rizikójú csoportban jelentek meg védőfaktorként. A vizsgált tényezőkön keresztül az előadó elképzelhetőnek tartja az olyan fiatalkori beavatkozást a gyermek fejlődésébe, illetve családi helyzetébe, stb., amely a későbbi elkövetés ellen hat, illetve az elkövetés valószínűségét csökkenti. Fel kell hívni a figyelmet azonban arra, hogy hiába jelenik meg egy gyermeknél a vizsgált rizikófaktorok jelentős része, több szempontból is aggályos lehet a konkrét esetben való előzetes beavatkozás, hiszen egy faktorra vonatkozó statisztikai

valószínűségből nem következtethetünk egy konkrét személy későbbi viselkedésére, magatartására.

Michel BORN, a Liége-i Egyetem pszichológiaprofesszora fiatalok szubkulturái tekintetében foglalkozott a bűnelkövető attitűd fennmaradásának és elterjedésének okaival. Born kitért a fiatalok deviáns magatartásának relativitására különböző szempontok (hely, szubkultúra, nem, társadalmi réteg, etnikum stb.) szerint. A csoportos fiatalok bűnözés –az előadó álláspontja szerint- hagyományosan a fiatalok szubkultúra hatásának tekintett a kriminológiai gondolkodásában. Az előadó ennek az „axiómának” a fényében vizsgálta az ISRD-1 és az ISRD-2 kutatás eredményeit és mutatott be olyan tényezőket, amelyek alapján arra lehet következtetni, hogy a fiataloknak milyen képességeik vannak a deviáns magatartások elleni védekezésre. Az előadás foglalkozott az OKRI-s kollégák által elvégzett sikeres hazai ISRD-2 kutatás megállapításaival is.

Rendkívül érdekes és részben újszemponturnak volt Carlo MORSELLI a kanadai Montreali Egyetem tanárának előadása a „networking-megközelítés” elterjedéséről a kriminológiai gondolkodásban. Az előadó különböző példákon keresztül vizsgálta a network-ök, hálózatok jelentőségét többek között a szervezett bűnözés, terrorizmus, utcai bandák, valamint bármilyen bűnszövetségben vagy bűnszervezetben történő elkövetés esetén. Morselli konkrét vizsgálatokkal ábrázolta például a hálózat, illetve a hálózatban részvétel és a letartóztatások közötti összefüggést, vagy azt, hogy a csoportos vagy elleni cselekmény elkövetése esetében a bevétel vagy a hálózatban elfoglalt hely határozza-e meg az elkövető ellen indult büntető-eljárások számát. A network-megközelítés jelentőségére utal a nemzetközi kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos vizsgálat is, mely szerint nem a hagyományosan termelő, valamint értékesítő országokban történik a legtöbb illegális kábítószer-lefoglalás, hanem az ún. tranzit-országokban, amelyek csoportműködés vizsgálatában megfigyelhetők az ún. „brókereknek”, tehát azoknak a személyeknek, akiknél áthalad a legtöbb információ. Morselli előadása végén a „túlhálózatosságról” tartók félelmét is eloszlatta azzal, hogy megkísérelte a nemzetközi hálózatosságról mértékét a hozzá kapcsolódó mítoszok nélkül definiálni.

Gary La FREE is a mítoszok eloszlításának szentelte előadása döntő részét. Az amerikai Marylandi Egyetem oktatója hozta létre az ún. „Global Terrorism Database” (GTD) rendszert, amely információt tartalmaz az 1970-es évek eleje óta történt szinte összes nemzetközi és nemzeti terrorista cselekményről. A bemutatott adatbázis tehát közel 90.000 terrorcselekményről tartalmaz információt. A terrorizmusról alkotott képet jelentősen (ha nem kizárólagosan) meghatározza az embereknek a 2001. szeptember 11-i terrortámadásról alkotott képe. Ezt a képet eredményesen lehet felhasználni alapjogok korlátozására – látszólag a terrorizmus elleni harc jegyében. A statisztikai adatok elemzése során az előadó bizonyította, hogy a bennünk élő képhez képest a terrorcselekmények döntő része az elmúlt négy évtizedben Latin-Amerikából indult, rendszerint nem végződött halálesetekkel, döntően egyszerű, mindennapi élet során használatos „fegyverek” felhasználásával követték el, nem előre megtervezetten és döntően olyan csoportok, amelyek egy évnél rövidebb ideig működtek együtt ilyen cselekmények végrehajtásában. A megröszélt és tanulságos adatok ellenére ki kell emelni, hogy az előadás alapján valószínűleg az egyes cselekmények összemérése pusztán számszerűség szerint történt, azt nem súlyozták a kutatás készítői.

A bűnmegelőzési plenáris ülésen elsőként a dán Kriminológiai Kutatóintézet igazgatója, Britta KYVSGAARD tartott előadást a kriminológia és a politika, valamint a jogalkotás (összefoglalóan: policy) egymásra hatásáról, kapcsolódási pontjairól. Az előadó legfontosabb tézise, hogy míg az Egyesült Államokban folyamatosan növekszik a

kriminológusok befolyása a jogpolitikára, Dániában és –talán- Európa más országaiban is éppen fordított trend érvényesül. Míg a 19. században folyamatosan alakultak a kriminológiai intézetek a nyugati-európai államokban és közvetlen hatás volt kimutatható a kriminológiai kutatások és a büntető-jogalkotás között, ez a hatás ma lényegesen alacsonyabb és folyamatosan csökkenő. Kyvsgaard előadásában példákon keresztül mutatta be a fejlődést. Vizsgálta a büntetés és az úgynevezett informális büntetés hatásait. Ez utóbbi azt jelenti, hogy –például- egy szabadságvesztés büntetés alkalmazása esetén az elítéltet nem pusztán a börtönbüntetés és az azzal összefüggő börtönártalmak terhelik, hanem büntetésének van egy informális része, tartama is. Erre példa az, hogy a kutatás szerint a bekerültek jövedelme a bekerülés előtti időszakban hány százalékkal magasabb, mint a szabadságvesztésből kikerülés után. Az előadó használta a „penal populism” összefüggésében az ún. „penal sentimentalism” fogalmát is, amellyel a szükségletek és érzelmek jelentőségének növekedését fejezte ki a büntető igazságszolgáltatás területén.

GÖNCZÖL Katalin egyetemi tanár (ELTE) a bűnmegelőzés modelljeiről tartott előadást a posztmodern társadalmak kontextusában. Gönczöl bemutatta a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 118/2003 (X.28) OGY határozat legfontosabb tartalmi elemeit, a stratégia újszerű szempontrendszerét, prioritásait. A kirekesztő és befogadó kriminálpolitikai modellek elemzésével – példákon (USA, illetve skandináv országok) keresztül – mutatta be az egyes modellek érvényesülési lehetőségeit, veszélyeit a hazai bűnmegelőzésben. Az előadó kitért a hazai büntető-jogalkotás legújabb fejleményeire, eredményeire, trendjeire is.

Azon szekciók, amelyek munkájában részt vettem, alapvetően két tematikus csoportba sorolhatók:

1. Korrupcióval és szervezett bűnözéssel foglalkozó szekciók

Liégben ülést tartott az Európai Kriminológiai Társaság korrupcióval és szervezett bűnözéssel foglalkozó munkacsoportja, az EUROOC. Ezen bemutatta „A korrupcióval kapcsolatos lakossági attitűdök és vélemények” című kutatását Arne DORMAELS, a Genti Egyetemtől. Kutatása szerint a korrupciókutatásban jelentős elmozdulás volt tapasztalható a nyolcvanas években. Ezt megelőzően ugyanis a kutatás alapvetően a korrupció definíciójára fókuszált, ezen túl elsősorban a politikai korrupcióval foglalkozott és meghatározó volt a szociológiai nézőpont. A nyolcvanas évek változásait követően a figyelem a gazdasági fejlődéssel összefüggő jelenségekre, a gazdasági korrupcióra fordult, és felvetődtek az úgynevezett „good governance” keretébe tartozó kérdések. Jelenleg a korrupció a fejlett és a fejlődő államok vonatkozásában értelmezhető (eltérően). Új megközelítés a Lambsdorf-féle új intézményi közgazdaságtani megközelítés is.

Az előadó foglalkozott a korrupció tudományos megközelítésének eltérő szempontjaival (jogi, jogantropológiai, szociológiai –konstruktivista, ökonometriai). A korrupció szintje, elterjedtsége mérésének problémáival kapcsolatban vizsgálta az ún. percepció indexek (például a Transparency International mutatója), valamint más mérési módszerek felhasználhatóságát.

Gudrun Vande WALLE, a Genti Egyetem kutatója egy elméleti és egy gyakorlati kérdéssel foglalkozó előadást tartott. Az előbbiben azt vizsgálta, hogy gender-különbségeknek lehet-e szerepe a korrupcióellenes politikák kialakításánál, tehát, hogy a nők eltérő korrupciós érintettsége (ha kimutatható ilyen) felhasználható-e a korrupció elleni küzdelemben.

A korábbi kutatási eredmények szerint a nők hagyományosan alulreprezentáltak a korrupciós bűnözési statisztikákban. Ezt több empirikus kutatás is igazolta korábban. Walle

megközelítésében a nők tehát a „fairebb nem”. Következtetése az, hogy a nők felvétele – vezető vagy nem vezető pozíciókba egyaránt- eredményes korrupcióellenes technika lehet. Walle második előadásában belgiumi vámtisztviselők korrupciós viselkedését vizsgálta és ezen keresztül mutatta be a korrupciós jelenségek összetettségét. A kutatás több módszerrel dolgozott a belga vámtisztviselők körében. Egyrészt anti-korrupciós képzéseken végeztek résztvevő-megfigyelést, másrészt interjúkat vettek fel és kérdőíveket töltöttek ki vámtisztviselőkkel és a magánszektor jelenlévő szereplőivel. Az eredmények alapján a következő legfontosabb problémákat tárták fel: (1) az ügyfélközpontú közigazgatás veszélyessége az ügyfél „elvesztésétől” való félelem miatt, (2) a gyenge vezetés problémái (elszámoltathatlanság, felelősségviselés hiánya), (3) a politikai, illetve a felső vezetés beavatkozásai („megbízható hajók átengedése a vámellenőrzés kikerülésével”).

Wim HUISMAN, az Amszterdami Egyetem oktatója gender-megközelítésben vizsgálta a fehérgalléros bűnözést. Kiindulópontja, hogy a fehérgalléros bűnözés hagyományosan férfiak által elkövetett. Kérdés, hogy ha egyre több nő jut vezető beosztásba cégeknél, szervezeteknél, növekszik-e a női elkövetők aránya. Huisman adatai szerint az elmúlt 15 évben a női felsővezetők aránya a cégeknél 0,5%-ról 3%-ra emelkedett, alsóbb szintű beosztásokban pedig 51%-os szintre. A női vezetők aránya tehát folyamatosan növekedett az elmúlt 15 évben. Az előadó gender-szempontról jelentős kérdéseket tett fel: Ha van fehérgalléros bűnözés, akkor a jövőben „rózsaszíncsipkés-bűnözésről” is beszélni fogunk majd? Ez felveti a fehérgalléros bűnözés alapvető fogalmi problémáját, azt., hogy elkövető központú vagy cselekményközpontú fogalommal dolgozunk-e. Empirikus adatok szerint a női elkövető a büntető igazságszolgáltatás számára is „kevésbé gyanús, kisebb arányban elítélt”. A média ábrázolása is felvet érdekes kérdéseket: amerikai példa alapján egy női fehérgalléros bűnözőről több száz cikk jelent meg, egy híres és nagyobb kárt okozó férfiról pedig – ezzel összehasonlítva – lényegesen kevesebb az amerikai híradásokban. Az előadást kérdésfeltevéssel zárta Huisman: „Ha a Lehman Brothers céget Lehman Sistersnek hívták volna, vajon a gazdasági válság is ilyen jelentős hatásokkal zajlott volna le?”

A gazdasági bűnözés és a kapcsolódó szabályozások és büntetéseket vizsgáló szekcióban mutatta be kutatását Karin van WINGERDE, amelyet cégvezetők körében végzett a holland szemétkelző szektorban. Tézise szerint néhány nagyobb ügy sajtóvisszhangja miatt a társaságok által elkövetett büncselekmények (corporate crime) kontrollja egyre inkább punitív válik. Az önszabályozó mechanizmusok iránti növekvő igényel párhuzamosan egyre jelentősebb bírságokat lehet alkalmazni a szabálysértőkkel szemben. A szabályozó jogalkotó és a végrehajtásban dolgozók is meg vannak arról győződve, hogy a büntető szankciók szükségesek a jogkövetés eléréséhez, amely a generális elrettentésen keresztül valósul meg, amely a növekvő bírságösszegek jogalapja is egyben. Az előadó saját empirikus kutatást végzett félig strukturált interjúk segítségével a szemétkelző ipari szektorban működő cégek vezetőinek megkérdezésével. Két képzeletbeli esettel kapcsolatban vizsgálta a vezetők attitűdjét. Az első esetben a jogsértés következménye a jogi személynek 20.000 euró bírság, a vezetőknek fejenként 1.000 euró bírság volt, a másik esetben közigazgatási bírságot kellett fizetni, amelynek összege egy millió euró volt. Az eredmények szerint a vezetők az interjú végére nem emlékeztek a bírságok összegére sem és nagyságrendjére sem, csak a tényállásokra. A szankciókat viszont többen túlbecsülték a ténylegesnél. Problémaként jelent meg, hogy a lebukás kockázata viszont alacsony volt, amely rossz hatással volt a jogkövetésre. A szankcióalkalmazás problémája, hogy az nem tér ki a „kijavítandó” hiányosságra, így a vezetők sokszor nem tudták, miben kell változtatniuk, sokszor adminisztratív változtatásokkal éltek. A szankcióknak nem volt hatása a vezetők figyelmére. Összefoglalóan elmondható, hogy az alkalmazott szankciók „alacsony hatásfokú jelzések és gyenge fenyegetettséget jelentettek” („Weak signal, weak threat”), viszont más eszközök

fontosabbnak bizonyultak a cégvezetők számára. Több cégvezető említette, hogy nem a bírósági eljárásnak van jelentősége, hanem a nyilvánosságnak: „hiszen nem a megemelt összegű bírság jelent igazi fenyegetettséget, hanem az a lehetséges kár, amit a tárgyalóteremből tudósító újságírók okozhatnak a cégnek”.

Judith van ERP a rotterdami Erasmus Egyetem főmunkatársa a cégek jóhírnevét fenyegető károk hatásait elemezte. Eredménye, hogy ezek lényegesen hatékonyabb „ösztönzők” lehetnek mint pusztán a pénzügyi szankciók. A jogalkalmazók Hollandiában éppen ezért egyre gyakrabban hozzák szélesebb körben nyilvánosságra a szabálysértő cégek neveit, hogy elrettentsék a többieket a jogsértésektől. Van Erp közepes méretű tőkepiaci cégek körében végzett kutatást. A nyilvánosságra hozatal három legfontosabb potenciális hatása a következő lehet. (1) Egyrészt ún. „hírnév-büntetés” (reputational sanction) mint a fogyasztók, illetve a döntéshozók körében bekövetkező attitűdváltozás a cég felé, a jóhírnév sérelme a szabályszegés következményeként. (2) A versenytársak előtt érzett szégyen is fontos hatás lehet. (3) Egyfajta pozitív generális prevenció részeként nyilvánosságra hozatal informálja a szabálykövető közösséget (fogyasztó, akár versenytárs) a helyes és követendő magatartásról. A fenti hatások ellenére a gyakorlatban a jogalkalmazás és a büntetéskiszabás jellemzői miatt korlátozott hatása lehet csak a nyilvánosságra hozatalnak. Kérdéses ugyanis, hogy az a szereplő, aki eleve nem veszi komolyan a szabályokat, miért pont a nyilvánosságra hozatal után tenne így: az eszköz tehát csak elvileg hatékony az ő esetükben. Az empirikus felmérés eredményeiből pedig kiderült, hogy az alkalmazott szankciók és nyilvánosságra hozataluk azért is alacsony hatékonyságú, mert az elkövetett szabályszegések jelentéktelenek, technikai jellegűek voltak és a kiszabott bírság is nagyon alacsony maradt. Ezeknél pedig nem jelentkezhetnek a fenti potenciális „hírnév-büntetés” hatásai.

Klaus BOERS münsteri professzor a gazdasági bűnözéssel összefüggő szabályozási kérdésekről tartott előadást a volt kelet-német állami cégek privatizációja kapcsán. Az előadó szerint a jelenségek alkalmasak következtetések levonására, hiszen a privatizációban résztvevő cégek zöme nyugatnémet cég volt. A 76 interjú felvételével készült kvalitatív kutatás megállapítása, hogy nagy elmozdulás volt a büntetőjog segítségével történő bűnözéskontroll területén az anyagi büntetőjog megtorló és preventív hatásától az eljárásjog irányában. Ez utóbbi ugyanis a területe a tárgyalásos úton történő rendezésnek.

2. Büntetés-végrehajtást, börtönügyet és a kapcsolódó kriminálpolitikát érintő szekciók

A bűnözői karierről szóló szekcióban Anabel TAEFI, a német Rendőrségi Főiskola oktatója számolt be a 2405 elsőbűntényes fiatalkorú fogvatartottal készített „Hannoveri Börtönkutatás” elnevezésű projektről. A longitudinális kutatásban a bebörtönzés alatt, a szabadulás után és visszaesés esetén a második bebörtönzés alkalmával készítették interjúkat. További adatokat gyűjtöttek a fiatalkorúak személyi aktáiból is. Az adatokból négyféle „életpálya” rajzolható meg 14 és 28 éves közötti korosztályban. Ezeket az alábbi paraméterek alapján lehetett megkülönböztetni: belépés, az elkövetés ideje és gyakorisága, stb. Személyes rizikófaktorok az alábbiak: gyermekkori veszélyeztetés, nevelőintézeti tartózkodás, korai deviáns viselkedés, iskolai kimaradás, tartozás (500 euró feletti).

An NUYTIENS, a Brüsszeli Egyetem PhD-hallgatója női fogvatartottak életútjáról szóló kutatásáról számolt be. A kvalitatív kutatás eredményei alapján alapvetően két csoportra oszthatók a női fogvatartottak a karrier szempontjából: (1) akinek volt korai kapcsolata a büntető igazságszolgáltatással és (2) akinek későbbi a belépési kora. Ez a két csoport két különböző életutat jelenít meg. Az, hogy ezek az életutak gender-specifikusak, azon keresztül

érhető tetten, hogy az első csoportba tartozóknál a problémás iskolai helyzet volt domináns, a többiekénél pedig a visszaélés a párkapcsolat során, amelyhez pozitív gyermekkori tapasztalatok társultak. Különösen érdekes az anyák szerepével és tevékenységével való összefüggések vizsgálata. Mindkét csoportba tartozók ugyanis az anyával kapcsolatban számoltak be problémákról.

Colin WEBSTER, a Leedsi Egyetem tanára a Teesside-kutatás eredményeiről számolt be, amelyben 186 –nehezen elérhető, munkásosztályba tartozó fiatalok fiút kérdeztek meg 1998-ban, 2003-ban és 2009-ben. Közülük 100 nem volt érintett bűnelkövetésben, 26 egyszer követett kisebb szabálysértéseket, a többiek pedig többször követtek el szabálysértéseket vagy bűncselekményeket. A Teesside study eredményei felhasználhatók hazai hasonló kutatásoknál is.

A bűnözés és kóros elmeállapot című szekcióban Cédric FOUSSARD, a belgiumi a Nemzetközi Fiatalok Elmegfigyelő Intézet munkatársa mutatta be az intézet munkáját és a tevékenységekre vonatkozó nemzetközi egyezményeket, ajánlásokat. Az előadó kitért a kóros elmeállapotú fiatalok helyzetére is Belgiumban.

Leen CAPPON szakirodalom-feldolgozó kutatását ismertette, amelyik a fiatalok bírái döntéshozatali eljárásaival foglalkozó cikkeket, tanulmányokat dolgozta fel, amelyek olyan eljárásokat vizsgáltak, ahol kóros elmeállapotú fiatalok ügyeiben döntöttek. A kutatás még kezdeti stádiumban van.

CSÚRI András a freiburgi Max-Planck Intézet munkatársa a hazai büntető igazságszolgáltatás területén vizsgálta a kóros elmeállapotú és személyiségzavaros felnőttek és gyermekek helyzetét. Csúri ismertette az egészségügyi ellátást és a büntető igazságszolgáltatást érintő legfontosabb intézményi reformokat és jogszabály-változtatásokat 2002 óta. Az előadó nemzetközi kontextusba helyezve mutatta be a kóros elmeállapotú fiatalok és felnőttek ellátásának azon problémás területeit, amelyek nem felelnek meg a nemzetközi normáknak. Az előadó különösen arra tekintettel tartja ezt rossznak, hogy Magyarország rendszeresen a kábítószer- és alkoholhasználat, valamint az öngyilkosság terén „vezető” helyen szerepel a világranglistákon. Az előadás vizsgálta a kábítószer-használók és a kóros elmeállapotú, valamint értelmileg sérült személyek ellátásának intézményi és anyagi hiányosságait is.

Frans KOERNRAADT, az Utrechti Egyetem tanára szerveződő kutatásának alapelemeiről számolt be. A kutatás a kóros elmeállapotban elkövetett emberölések vizsgálatával foglalkozik.

Az ún. „punitiveness-szekcióban” a punitivitás fogalmával és a kapcsolódó jelenségekkel foglalkoztak az előadók. Sloan LETMAN az American Intercontinental University oktatója előadásában ismertette a halálbüntetéssel kapcsolatos támogató és ellenérveket. Ezek részletes ismertetésétől itt eltekintünk.

Claire HAMILTON, a Dublin Institute of Technology oktatója egyes kisebb angolszász országok (Skócia, Írország és Új-Zéland) példáján keresztül vizsgálta meg az úgynevezett „új punitivitás” (new punitiveness) érvényesülését. A kutatás alapja, hogy az elméleti kriminológiában egyre nagyobb teret nyert a punitivitással kapcsolatos gondolkodás, a rizikó és a veszélyesség értékelése és menedzselése egyre nagyobb szerepet kap az Egyesült Államok és Anglia kriminálpolitikájában. Az angolszász országok szakirodalmában vita folyt arról, hogy vajon kisebb méretű államokban is teret nyer-e az új punitivitás, empirikus kutatás

azonban nem készült a kérdésről. A három országban 1976 és 2006 között vizsgálta az előadó a büntető igazságszolgáltatás változásait. A kutatásban az új punitivitást a büntető igazságszolgáltatás elemeinek széles spektrumán keresztül vizsgálták, a rendőrségtől a büntetés-végrehajtásig, illetve a pártfogó felügyeletig. A kutató dokumentumelemzést végzett, interjúkat készített vezető igazságszolgáltatási szakemberekkel, valamint feldolgozta a rendelkezésre álló statisztikai adatokat. Ezek alapján az országokban az új punitivizmusnak a következő jelei tapasztalhatók: (1) az erőszakos és a szexuális bűncselekményeket elkövetőkre vonatkozó jogalkotás intenzívebbé vált és (2) szignifikánsan növekedett a kiszabott szabadságvesztés büntetések száma. A három országban azonban különböző változók mentén eltérések voltak tapasztalhatók a punitivizmus mértékében.

Hamilton összesen 34 változó mentén vizsgálta a punitivitást az országokban, ezek közé tartoznak például a büntetőeljárás jogok érvényesülése, a szabadságvesztés büntetés használata, a fiatalok igazságszolgáltatásának jellemzői, a börtönkörülmények, a pártfogó felügyelet tartama, a halálbüntetés eltörlésének ideje, a két évnél hosszabb szabadságvesztést töltők aránya (az elmúlt 30 évben 600%-os növekedés) stb. Írország a börtönkörülmények és a bebörtönzés, Új-Zéland a szabadságvesztést követő felügyeleti eszközök tekintetében mutatott olyan jellemzőket, amelyek a punitivizmus értékét növelték.

Toby SEDDON, a Manchesteri Egyetem oktatója azt a folyamatot kísérelte meg bemutatni, amelyben a rizikóból az elővigyázatosság felé mozdult el a kriminálpolitika/jogpolitika (risk and precaution). Példaként a környezetvédelemmel és a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos jogalkotási lépéseket mutatta be. A folyamat két kulcseleme a kiszámíthatatlanság (uncertainty) és a félelem, amelyek mozgatják a folyamatot. Az elővigyázatosság egy elszámoltathatósági mechanizmussá lépett elő, amely a „regulatory capitalism” (Braithwaite) elméletében értelmezhető. A jövő ugyanis a döntések rizikójaként jelenik meg a jelenben, és az ezért a döntésért viselt felelősség jelenik meg a hatóságok elszámoltathatóságában. A rizikó és az elővigyázatosság a szabályozási növekedés (regulatory expansion) része. Az elővigyázatosság tehát egy ún. elszámoltathatósági mechanizmus annyiban, hogy megállapítható: ki felel a döntésért, kinek felel és ez milyen felelőséget jelent?

José Luis DIEZ-REPOLLES a Malagai Egyetem munkatársa a „társadalmi kirekesztődés-befogadás dimenziója mint útmutató az összehasonlító kriminálpolitika számára” címmel tartott előadást. Az előadó ismertette a befogadó és a kirekesztő kriminálpolitikai modelleket (pl: Norvégia – Egyesült Államok) és azt az elméleti modellt, amelyben a kirekesztés különböző változók mentén mérhető.

A kriminálpolitikai szekcióban is hangzottak el börtönügyet érintő előadások. Krzysztof KRAJEWSKI, a krakkói Jagelló Egyetem tanszékvezetője arra a kérdésre kereste a választ, hogy miért olyan magas a Közép-kelet Európai államok börtönnépessége. Az előadásban adatokkal támasztotta alá, hogy az 1983 óta eltelt időszakban – bár az abszolút számok változtak – a térség államai vezetnek a börtönnépességi ráta alapján összeállított listát és ezek szerint két „büntető klíma” határozható el. A térség államaiban tendencia, hogy bár a rendszerváltások után sikerült a börtönnépességet érdemben csökkenteni, a folyamat nem volt tartós, a fogvatartottak száma egy idő után növekedésnek indult. A hullám Magyarországot előbb érte el, mint Lengyelországot, ahol az ismertté vált bűnözés is később kezdett el jelentősen növekedni a hazainál. Lappi-Seppälä finn kriminológus elméleti modelljét alkalmazva az okok: az alacsony szociális transzferek, az állami és politikai intézményekbe vetett alacsony bizalom, valamint a konfliktusokra építő politikai kultúra. Tonry elméleti modellje veszélyességi és úgynevezett ellen-faktorokat különböztet meg. Elmondható, hogy az ellen-faktorok jelentős részben ugyan jelen vannak a térségben, de valamiért nem fejtik ki

hatásukat. Tonry szerint a punitív populizmus, a növekvő bűnözés, az etnikai ellentétek, a gyors társadalmi változások önmagában nem vezetnek a börtönnéesség gyors növekedéséhez, mert ezek a világ minden táján előfordulnak. Álláspontom szerint azonban a térség államaiban ezek a jelenségek hirtelen és együtt jelentkeztek az elmúlt években, ami hozzájárulhatott a börtönnéesség növekedéséhez. Cavandino és Dignan elmélete szerint a megjelenő neoliberais hatások, amelyek összefüggenek a börtönnéesség növekedésével, ami szintén magyarázatként szolgálhat az előadó szerint, hiszen a gyors társadalmi és társadalmi változásokra ez is hatással volt. Az új punitivitással kapcsolatban Krajewski úgy véli, hogy az a térségben nem új, hanem az előző rendszerben is már megvolt punitivitas továbbélése.

A szekcióban Gavin DINGWALL a De Monforti Egyetem oktatója tartott még börtönügyi témát érintő előadást arról, hogy az angol belpolitikában lévő punitív konszenzust, amely a két nagy párt között van, a kis pártok felszínre törése képes lesz-e megtörni. Előadásában elemezte az egyes kis pártok büntetőpolitikai javaslatait, attitűdjét.

A börtönügyi szekcióban tartott előadást Kirstin DRENKHANH greifswaldi kutató egy 11 országot vizsgáló európai összehasonlító kutatásról, amely hosszú tartamú szabadságvesztést töltők helyzetét vizsgálta több szempontból. Az előadó elsősorban a kapcsolattartás lehetőségeivel foglalkozott, kitért a nemzetközi egyezmények, ajánlások jelentette keretekre is. A kutatásban 1049 fogvatartottal készítettek interjúkat. Pozitív példaként hangzott el Dánia, ahol a fogvatartottak 80%-a hetente többször vagy naponta vesz részt látogatásban és ahol hosszú időtartamos fogvatartottakat is elhelyeznek félig-nyitott rezsimben. Az eredmények szerint nem a partner, hanem a testvér és a szülő látogatja leggyakrabban a fogvatartottakat, de a partnerrel való kapcsolat fenntartásában nagy jelentősége lehet a közvetlen felügyelet nélküli látogató-helyiség alkalmazásának is, amelyre több országban volt példa.

Sann HISSEL az Amszterdami Egyetem PhD-hallgatója bebörtönzött nők és gyermekeik viszonyáról tartott prezentációt. Elhangzott, hogy míg Hollandiában az anya-gyermek körleten a gyermek 9 hónapig tartózkodhat az anyával, Izraelben 2 évig, Németországban akár 6 évig, vagy ameddig a gyerek iskolába nem kerül. A gyerekek viselkedésében veszélyeztetettségi tényező, ha az anya bebörtönzött, a problémás viselkedés még magasabb, ha a gyermeket már a bebörtönzés előtt elválasztották. Az elválasztott gyermekek magas rizikójú csoportot jelentenek a későbbi bűnelkövetés szempontjából. A későbbiekben olyan bűnelkövető fiatalok csoportját akarja a kutató kontroll-csoportként alkalmazni, akiknek az anyjuk nem volt bebörtönözve.

Ebben a szekcióban tartottam én is előadást „Hosszú tartamú szabadságvesztés: a megtorlás vagy a társadalomvédelem szimbolikus eszköze” címmel. Az előadás érintette a társadalomvédelmi kriminálpolitika jellemzőit, bemutatta egyes európai országok konkrét társadalomvédelmi-izoláló eszközeit, valamint Magyarország példáján keresztül kereste a választ a feltett kérdésre.

A szabadságelvonás és emberi jogok című szekció munkájában vett részt Bronwyn NAYLOR, az ausztráliai Monash Egyetemről, aki az ausztrál Ombudsmani Hivatallal közösen készített kutatása eredményeiről számolt be. Magyarország számára releváns az ENSZ Kínzás Elleni Egyezményének fakultatív jegyzőkönyve ratifikációja és a nemzeti megelőző mechanizmus létrehozásának igénye. Naylor – és a szekcióban részt vevők döntő része – álláspontja szerint a független nemzeti megelőző mechanizmus működtetése megfelelő tárgyi feltételekkel jó eszköz lehet a zárt intézeti jogsértések megelőzésére.

John WINTERDYK kanadai kutató a börtönökben történt halálesetek kivizsgálásának szükségességéről beszélt. Említette azt a gyakorlatot, amely szerint a kanadai ombudsman minden egyes- akár természetes- halálesettel kapcsolatban vizsgálatot folytat le. Intézetünk kutatása szerint ez a gyakorlat más országokban is működik, például Angliában és Walesben is. A kutatás empirikus adatokkal is szolgált három kanadai tartomány börtöneiben 2000 és 2009 között történt halálesetek kivizsgálásának eredményeiről. Évente 50-60 közötti fogvatartott hal meg büntetés-végrehajtási intézetben, a kutatás összesen 300 ügyet dolgozott fel és megállapította hogy a legtöbb esetben természetes halálokok voltak, de a 3%-nyi emberölés különös jelentősége miatt speciális figyelmet érdemel.

Mark PETTIGREW (Manchester Egyetem) sajátos szempontból vizsgálta Európa szerepét a bűnelkövetőkkel szembeni szankciók elterjesztésében/gyakorlatában. Európát halálbüntetés-mentes övezetnek nevezte, ahol sajátos nemzetközi egyezmények, ajánlások garantálják az emberi jogok érvényesülését a büntető igazságszolgáltatás területén. Az előadó konkrét jogeseteken (pl: Babar Ahmad és mások v. UK), illetve politikusok Lech Kaczynski, Lengyelország) nyilatkozatain keresztül vizsgálta az európai jogelvek érvényesülését.

A börtönügyi szekció záróülésén Tomer EINAT (Izrael) empirikus kutatását mutatta be, amelyben női fogvatartottak attitűdjét vizsgálta az intézeteken belüli, azonos neműek közötti szexuális kapcsolatokhoz. A korábbi tanulmányokhoz képest különbség, hogy nem a kapcsolatok jelenlétét és annak okait vizsgálták, hanem az ún. grounded-theory módszerrel a nők viszonyát ezekhez és az ezekben való részvételhez. Megállapítások szerint a válaszadó nők (46 fő) döntő része elítéli a börtönön belüli szexuális kapcsolatokat, mégis nagy részük vesz részt benne. A rövid tartamú szabadságvesztésnél rövidebb (5 év maximum) időt töltőknél ezek a kapcsolatok gazdasági előnyökért folynak. Az 5 év feletti büntetési idejű nőknél nagyobb arányú volt a társaság iránti vágy megjelenése a válaszokban. Az érdekes kutatás felhasználhatóságát –álláspontom szerint- módszertani hiányosságok nehezítik.

Karin BEIJERSBERGEN és Anja DIRKZWANGER a hollandiai Kriminológiai Intézet kutatói a börtönadaptáció folyamatát vizsgálják idén indult kutatásukban. Longitudinális vizsgálatukban négy alkalommal vesznek fel adatokat: a bekerüléskor, fél évvel, egy évvel és másfél évvel a bekerülés után. Az adatok és az adaptációt mérő szempontrendszer –várhatóan- eredményesen lesz használható hasonló hazai kutatásoknál is.

Leonel GONCALVES a portugáliai Minho egyeteméről szintén a fogvatartottak börtönadaptációját vizsgálta, az elítéltek saját elbeszélései alapján, tartalomelemző szoftver segítségével, azonban csak 12 fő fogvatartott megkérdezésével. A kis elemszámra és a kutatás állására tekintettel nem lehet jelentősebb következtetéseket levonni, de később érdemes lehet felvenni a kutatókkal a kapcsolatot.

Budapest, 2010. szeptember 16.

Dr. Vig Dávid
Tudományos segédmunkatárs
Bűnözéskutatási Osztály